

testantskými mocnostmi, nezřikal se jej. Jeho katolicismus se však v této souvislosti projevoval tím, jak upozorňuje Wollenberg, že důsledně trval na tom, aby do všech smluv s protestanty byla zařazena klauzule zaručující náboženskou svobodu katolíkům na územích dobytých v německé říši protestanty a že za všech okolností trval na jejím dodržování. Přitom, podle Wollenberga, bylo i v oblasti vnitřní politiky Richelieuovým konečným cílem vytvoření nábožensky stejnorodé, tj. katolické Francie.

Nejzajímavější částí Wollenbergovy knihy je III. a IV. kapitola, které osvětlují tyto souvislosti na složení kardinálovy knihovny. Tato knihovna, která byla ve své době nejskvělejší knihovnou Francie, už dnes neexistuje, zachovaly se však její katalogy. Byly v ní shromážděny především materiály poskytující Richelieuovi a okruhu spisovatelů a publicistů, který okolo sebe shromáždil, základ pro zdůvodnění francouzské vnitřní i zahraniční politiky ve francouzském i mezinárodním veřejném mínění. — Wollenberg tuto spisovatelskou praxi, kterou Richelieu reagoval na vytváření evropské (vzdělané) veřejnosti, ztotožňuje se zvědečtářem politiky. Obsah Richelieuovy knihovny, stejně jako veškeré jeho politické i teologické spisy, prokazuje, že na rozdíl od některých fanatických přívrženců protireformace, kteří byli většinou i jeho politickými protivníky, Richelieu znal argumenty svých náboženských odpůrců a v polemice s nimi je využíval. Potvrzuje tak Wollenbergovu výchozí tezi o racionalnosti Richelieuovy náboženské i zahraniční politiky, přičemž, a to je nutné zdůraznit, se jedná o racionalitu v rámci náboženského světového názoru, náboženské tradice a v podmínkách první poloviny 17. století.

Wollenbergovo dílo tvoří bezesporu cenný příspěvek k poznání Richelieuovy osobnosti, jeho díla i doby, ve které působil. Metodologicky je především zajímavý nápad výtěžit poznatky z katalogů kardinálovy knihovny, i když se autor pochopitelně opírá o znalost rozsáhlé starší i moderní literatury k tomuto problému. Formálně by však knize prospěla větší sevřenost. Zvláště recenze Burckhardtovy životopisné práce o Richelieuovi připojená ke knize jako přídatek, je podle mého názoru nadbytečná.

Ivana Holzbachová

Josef Mužík a kol.: Vědecký světový názor a hodnoty socialistického člověka. Praha, Mladá fronta 1977, 221 s.

Sborník Vědecký světový názor a hodnoty socialistického člověka obsahuje devět statí českých a slovenských filozofů. Jednotliví autoři zkoumají axiologickou a světónázorovou problematiku z hlediska pedagogického, etického, estetického aj., přičemž si všimají zejména toho, jak mohou poznatky o hodnotách a hodnocení přispět k utváření názorů a postojů mladých lidí.

Nejrozsáhlejší a problémově nejzajímavější příspěvek Josefa Mužíka a dává název celému sborníku. Autor v něm charakterizuje světový názor jako obecnou teorii a metodu poznání a jednání; rozlišuje poznatkovou, hodnotovou, normativní a praktickou stránku světového názoru a zdůrazňuje nutnost jeho sepětí s praxí. Poukazuje zvláště na to, že k dosažení stanovených cílů a úkolů je nezbytné přesvědčení lidí o jejich správnosti. Ideje se stávají přesvědčením tehdy, přijme-li a osvojí-li si je člověk v procesu poznání a jednání, jsou-li výrazem jeho potřeb a zájmů. Pak také usiluje o realizaci idejí v praxi: „Přesvědčení je stanovisko subjektu, z něhož bezprostředně vychází rozhodnutí a vůle k činu“ (s. 13). Na tyto úvodní pasáže navazuje autor výkladem problematiky výchovy, zvláště výchovy mladé generace socialistické společnosti. Velkou pozornost věnuje dialektice osobních a společenských zájmů. Seznamuje čtenáře také s axiologickými stanovisky I. Kanta, W. Windelbanda, H. Rickerta i některých buržoazních filozofických směrů, např. pragmatismu, fenomenologie, existencialismu aj. Podstatná část studie je věnována otázkám hodnot a hodnocení v marxistické filozofii. V této souvislosti Mužík charakterizuje i kategorii potřeby. Chápe ji „jako nedostatek podmínek a elementů nezbytných k zachování a vývoji daného systému. Tento nedostatek, vznikající zákonitě v existenčním procesu systému, vytváří v něm napětí jako zdroj aktivity zaměřené k tomu, aby byl nedostatek odstraněn. Potřeba vzniká v interakci subjektu a jeho objektivního prostředí“ (s. 29). Zdůrazňuje přitom kvalitativní rozdíl mezi potřebami biologickými a společenskými, vzájemnou závislost potřeb na vývoji společnosti a skutečnost, že

nové potřeby s sebou přinášejí i nové hodnoty. Proto také má každá společensko-ekonomická formace svou vlastní soustavu hodnot. Poslední část stati J. Mužíka pojednává o formování vědeckého světového názoru, podstatě a funkcích ideologie a společenské psychologie. Jak na vědeckém základě autor zdůrazňuje je vytvořena ideologie dělnické třídy, jejímž zevšeobecněním a koncentrovaným vyjádřením je marxisticko-leninský světový názor.

Na Mužíkovu práci navazují další autoři. Vladimír Ruml se ve stati *Poznání a hodnocení* zabývá vzájemnou souvislostí mezi těmito kategoriemi, otázkou determinismu v hodnocení, kvalitativní odlišností morálně politických hodnot ve třídní společnosti. Zkoumá též společenskou podmíněnost subjektu hodnocení a význam hodnotových premis ve společenské teorii pro vytváření platných prognóz do budoucnosti. Jiřina Popelová je autorkou studie *Krise hodnot kapitalismu a kritika buržoazní axiologie*. Má za to, že společným rysem všech hodnotových systémů buržoazní společnosti je posuzování kapitálu jako nejvyšší hodnoty, redukce veškerých hodnot na hodnoty dosažitelné za peníz. Jestliže teze, že funkcí západní axiologie je apologetika imperialismu, vyznívá v článku poněkud schematicky, pak se Popelové podařilo výstižně charakterizovat úlohu a cíle socialistické výchovy v podmínkách ideologického boje. Jaroslav Světlý ve stati *Hodnoty socialistické společnosti* analyzuje otázku vztahu individuálních a společenských hodnot. Poukazuje na to, že se objektivní potřeba prosazuje prostřednictvím činnosti individuí, že jednotlivec může realizovat nové hodnoty jen tam, kde pro ně ve společenských poměrech existují materiální podmínky. V této souvislosti sleduje i revizionistické koncepce z 2. poloviny 50. let a let šedesátých. Na závěr publikuje morální kodex budovatele komunismu, formulovaný na XXII. sjezdu KSSS.

Vladimír Grulich je autorem studie *Výchova, hodnoty a utváření socialistických přesvědčení*. Poukazuje v ní především na význam ideové výchovy při utváření morálně politických vlastností socialistického člověka, na úlohu vlastní společenskopolitické aktivity každého občana. Stať Jiřího Loukotky *Světový názor, mravní hodnoty, cíle a ideály mladé generace* zkoumá vliv světonázorové výchovy na utváření způsobu chování a jednání lidí, klade důraz na ideologickou a morální výchovu. Vladimír Brožík si ve stati *Estetické hodnoty jako součást socialistického života a výchovy* všimá funkcí uměleckého díla a vlivu estetických názorů na chování a způsob života lidí. Dokládá přitom, že estetické názory jsou závislé na charakteru doby, že schopnost esteticky oceňovat a přetvářet skutečnost je podmíněna sociálně. Jaromír Janoušek nazval svůj psychologický orientovaný příspěvek *Motivace, hodnoty a postoje lidí ke světu a životu*. Sleduje mimo jiné otázku mezilidských vztahů a rozvoje každého individua v závislosti na životě a kolektivu. Jindřich Filipec ve stati *Socialistický humanismus a způsob života* zkoumá především proces formování socialistického způsobu života, a to jako proces dlouhodobý a plný prostředkujících článků a rozporných jevů. Dále se zabývá fungováním systému výroba – rozdělování – spotřeba a prostředky utváření nového způsobu života vůbec.

Kniha ve svém celku představuje významný příspěvek k řešení aktuálních otázek výchovné a ideologické povahy. Jakkoli původně určena mladým lidem, jistě zaujme i širší okruh čtenářů. Obsahuje totiž řadu podnětných myšlenek, postřehů a kritických analýz, jež doposud nebyly v naší marxistické literatuře soustavněji zpracovány.

Alena Bakešová

I. I. Adabašev: *Život zítra – tragédie nebo harmonie?* Svoboda, Praha 1978, 314 s.

Už dlouhá staletí se lidé zajímají o to, jak bude vypadat svět v budoucnosti. Ale zatímco se většina předchozích vizí – utopií nebo i antiutopií – týkala vztahů mezi lidmi, dostává se v posledních letech více do popředí vztah mezi člověkem a jeho přírodním prostředím. Ke zdůrazňování tohoto problému přispěla ekologická a energetická krize stejně jako populační exploze.

Futurologické předpovědi můžeme rozdělit i podle toho, zda předpokládají ve vztahu mezi člověkem a prostředím konstantnost společenské složky, společenského řádu, nebo zda berou v úvahu jeho kvalitativní proměny. První případ se objevuje poměrně často v západní futurologii, zatímco druhý je charakteristický pro pokusy o marxistickou vědu o budoucnosti. V tomto druhém případě se však někdy stávalo, že marxističtí teoretici, ačkoli se vyrovnali se společenským aspektem otázky, chápali přírodu optimisticky jako nevyčerpatelný a nezničitelný zdroj.